

ŽENSKI IDENTITETI U SAVREMENOJ SRPSKOJ DRAMI

(Nataša Delač Končarević, *Ženska drama i (muško) društvo: Status žene u društvu i umetnosti na primeru drama Milene Marković, Maje Pelević i Milene Bogavac*, Novi Sad, Sterijino pozorje 2020)

Detaljna, teorijski i metodološki sveobuhvatna studija Nataše Delač Končarević bavi se ženskim likovima u dramama koje pišu žene u društvu koje oblikuju muškarci. Drame nastaju, kao što se i njihova radnja odvija, s kraja dvadesetog i početkom dvadeset prvog vijeka u Srbiji, kada na površinu isplivavaju ili se u kovitlacu društveno-političke, ekonomske i kulturne bure oblikuju i problematizuju ženske pozicije i identiteti, gotovo bez izuzetka oblikovani spram odnosa sa muškarcima, njihovim željama, potrebama i frustracijama.

Autorka je za studiju slučaja odabrala drame Milene Marković (*Paviljoni ili Kuda idem, odakle dolazim i šta ima za večeru, Bog nas pogledao ili Šine i Brod za lutke*), Maje Pelević (*Deca u formalinu, Ler i Pomorandžina kora*), Milene Bogavac (*Tdž ili Prva trojka, Dragi tata, Crvena, seks i posledice*). Ovaj izbor opravdan je generacijskim i stilskim odlikama autorskog opusa autorki i (delimično ili pretežno) zajedničkim senzibilitetom za doživljaj kulturnog i istorijskog kruga u kome su autorke stvarale.

Naizgled metodološki upitan teren preplitanja stvarnosti i umjetnosti, prenošenja zaključaka i utisaka iz empirijskog sveta u svet drame i obrnuto, Nataša Delač Končarević metodološki i teorijski pedantno kanališe razdvajajući ova polja i u teorijskom okviru i u analizi. U studiji se koriste teorije drame, sociološka i antropološka promišljanja, kao i sociologija i antropologija pozorišta, a angažuje se i obiman korpus feminističke teorije. Na ovaj način, razmatranje ostaje u okviru primarno teatrološke analize, ali sadrži i teorijski presjek kroz koji se uočavaju sociološke i socijalne konstante ženskog identiteta. O sveobuhvatnosti teorijskog okvira svjedoči i navođenje oko 150 jedinica literature i drugih izvora.

Prije nego što se upustila u detaljnu i precizno vođenju analizu svake drame, autorka daje detaljan pregled i analizu tradicije prikazivanja ženskih identiteta kroz istoriju srpske drame. Osim što je ovaj pregled dragocjen sam po sebi, stvorio je katalog predstava o ženi, ženskih identiteta (često ostvaren kroz mušku optiku), koji se, kako se pokazalo kasnije u studiji, potvrđuju i ponavljaju u djelima savremenih autorki. Na ovaj način, Nataša Delač Končarević pozicionira izabrane drame i djelo savremenih autorki u istorijski presjek.

Predstava o ženi ogleda se kroz uloge majke (sa podvrstama brižne majke, majke-demona, majke-zakona i prelaznih identiteta); zatim ženske likove u kontekstu emotivno-erotskih odnosa (supruge, ljubavnice, djevojke): odane žene, autoritativne, žene-supruge, fatalne žene, seksualne objekte. Slijede žene-žrtve – ljubavne prevare, patrijarhalnih zakona, fizičkog zlostavljanja, kao i identiteti u kontekstu socijalnog morala: grešnice i svete; kćeri, sestre, prijateljice – poslušne, brižne, vjerne pratilje; žene sa tradicionalno negativnim karakteristikama: dokone, gramzive, pomodarke, licemjerke, te emancipovane žene: one koje se suprotstavljaju, vođe, obrazovane žene i slobodoumne. Stari i novi ženski identiteti prepliću se i dopunjavaju, stvarajući jedan kontinuum, o čemu Delač Končarević zaključuje:

Autorska negativna interpretacija života mladih, ali i onih starijih, u Srbiji u ovom periodu, počiva na njihovom proživljenom iskustvu, te na autentičnoj upotrebi baš tih okolnosti i istovetnom pristupu temi – sve tri autorke odlučuju se za dramaturgiju „krvi i sperme”, za prljav, sirov realizam. O prisustvu autobiografskih elemenata u svojim dramama posvedočile su i same autorke... (Delač Končarević 2020: 365)

Kada je ovaj pregled i teorijski i tipološki šablon postavljen, autorka je prešla na analizu studije slučaja. Svako od analiziranih drama posvićeno je po jedno poglavlje studije, a njihov sadržaj analiziran je u kategorijama konfiguracije, koncepcije lika, karakterizacije, aktancijalnih modela, psiholingvizama i sociolingvizama: žargona, psovki i vulgarizama. Analiza je takođe obuhvatila sličnosti i kontraste između ženskih i muških likova, koncepciju lika, jednodimenzionalni i višedimenzionalni koncept likova, otvorene i zatvorene koncepcije lika.

Zajedničko ovim dramama je to da su im centralni ženski likovi, koji su nosioci stereotipa, zatim poigravanje tim stereotipima, položaj muških i ženskih likova, te njihov odnos i kao moguća sinteza ovih karakteristika – status žena kao ličnosti.

Varijacije analiziranih kategorija u smislu prilagođavanja analize sadržaju konkretnih drama nalaze se u lingvističkim kategorijama: dijalektizmi i lokalizmi, žargon imenovanja, omladinski žargon, žargon klub kulture, seksualni žargon, narkomanski žargon, uzvici i poštapalice, medicinska leksika, kompjuterska leksika i leksika ženskog magazina.

Uočeni i analizirani antropološki modeli, sveobuhvatno i precizno obuhvaćaju odnose i kategorije: žena priroda – muškarac kultura, priroda naspram kulture, privatno i javno, stereotipne rodne uloge unutar tradicionalne porodice, rat i viktimizacija, balkanski identitet, model homogene muškosti, rodne uloge u kontekstu seksualnosti, sadomazohizam, seksualna objektivizacija žena koje postaju trofeji, performativnost rodnog identiteta, kvir i dekonstrukcija identiteta, silovanje i rodni identitet, prostitucija i vlast nad ženskim tijelom, kao i rodne uloge u umjetnosti, sajbertijelo i sajberfeminizam, abortus i rađanje, pornografija itd. Žena se ukazuje kao žena majka, žena ljubavnica, samohrana majka, magijski objekat, emancipovana, transrodna. Zaključak analize ukazao je na kvantitativnu dominaciju identiteta žene majke i žene grešnice, kao i na postojanje brojnih nametnutih, kako istorijski tako i društveno indukovanih identiteta.

Međutim, u svijetu ovih drama, žene nisu jedine žrtve niti samo žrtve, mada su prevashodno „žrtve moći muškaraca, okolnosti distopije ili postutopije” (Delač Končarević 2020: 365–366). Ove drame jednako pružaju sliku cijelog društva i autorskog doživljaja svijeta epohe (decenija s kraja 20. i početka 21. veka). U tom društveno-istorijskom okrilju pored ženskog, izranja i muški identitet, koji je i sam „rastvor[en] u beskrajnom nizu stereotipa i klišea, koji se paradoksalno, odražavaju posredstvom stereotipa o ženama” (Romčević, recenzija isto.).

Nataša Delač Končarević posle analize drama ističe da autorke

preuzimaju pojave aktuelne u društvenoj stvarnosti i društvenim naukama i vrše njihove estetsko preoblikovanje. Autorke problematizuju društvene pojave koje vezujemo za period devedesetih i početak dveihiljaditih godina (rat, bombardovanje, nasilje, besparice, kriminal) ili koje vezujemo za univerzalna pitanja savremenog društva (mediji, vizuelna prezentacija, otuđenost, sopstvo) tako što ih upotrebljavaju kao dramske teme i mitove koje karakterišu njihove poetike i predstavljaju distinktivno obeležje njihovih dramskih svetova, a samim tim ženskih likova i njihovih identiteta. (isto.: 364)

Izuzetno vrijedan doprinos ove studije čine intervjui sa autorkama dramskih tekstova, priloženi na kraju studije, u kojima se, inicirani pažljivo izabranim i formulisanim pitanjima, daju odgovori koji svedoče o autorskim poetikama i doživljajima svijeta. Kako Delač Končarević primjećuje, „autorke su problematizovale pitanja društvene stvarnosti kroz umetnost, ali njihov cilj nije uvek i isključivo umetnost nego i društveni angažman.” (isto.: 368).

Ova studija je neophodan i dragocjen, sveobuhvatan i precizan prilog savremenim studijama drame, kao širokom polju društvenih i kulturoloških proučavanja prethodnih decenija. Nadamo se i očekujemo da će uslijediti analiza inscenacija ovih i drugih dramskih tekstova, koja bi dala još jedan – teatrološki uvid u žensko dramsko stvaralaštvo na ovim prostorima kao vid promišljanja i oblikovanja svijeta.